

HJARTDAL HISTORIELAG

Bildestillingen vel gjennomført

Vi har inntrykk av at bildestillingen blei vel motteken i sommar. 40 meir eller mindre historiske bilde frå hjartdalbygdene hekk oppe i midtbygget på Saulandtunet helga i månads-skiftet juni-juli.

Og på Tuddal bygdetun, i nybygget under bygdedagen seinare på sommaren. Framleis er bilde plasserte der og skal nok bli tilgjengelege ved seinare anledningar.

Ei grei omtale på førehand i Telen, gjorde nok sitt til at også ein del utanbygds gjesta utstillinga. Vi såg også med glede at ein samlingsstad som dette var ein populær møteplass for folk som hadde noko å prate om innan bilde og gamle minne. Mange brukte lang tid i lokalet både til å sjå på bilde og til å snakke med kjende og ukjende med same interesse for fortid og nåtid.

Frå utstillingen: Utanfor butikken i Mosebø

Gunhild fra Tuddal.

**Telemarks, og østlandets,
første¹ emigrant?**

At folk fra kyststrøkene på sørvestlandet var istand til å finne ut av mulighetene i Amerika, og å gjøre alvor av å dra dit, skal vi sjølsagt ha stor respekt for. Men la oss også ha i tankene at dette var folk som var oppvokst med skip og sjøliv. Norge var allerede et betydelig sjøfartsland både i krig og fred, og reiser ut i verden var hverdagskost for dem som hadde valgt sjølivet som sin livsveg. Og for familie og venner som satt igjen heime i kyst- og fjordbygdene, gjorde rapportene og fortellingene fra dem som var ute, dette livet til noe velkjent.

Cleng Peerson og passasjerene fra Restauration, det såkalte "sluppe-folket" kom fra øyene/bygdene i og rundt Boknafjorden innafør Stavanger: Finnøy, Tysvær, Jærenbygdene, Skjold, Gjesdal, Hjelmeland, Haaland osv. Disse aller første norske USA-emigrantene skal sjølsagt i år ha all ære ved 175-års-jubileet² både her heime og i USA.

Men turen med Restauration blei ikke umiddelbart starten på noen utvandringsbølge. Mellom 1826 og 1828 reiser bare noen få handelsfolk, handverkere og

sjøfolk, blant annet en skipskaptein fra Drammen, til Amerika. Dette var ikke tradisjonelle emigranter, men folk nærmest i embeds medfør. I 1929-30 derimot, reiser en håndfull virkelige emigranter - vestlendinger fra kretsen rundt sluppefolket. I likhet med de første var også disse kvekere, som søkte friere religiøse forhold.

La oss stoppe opp litt når vi kommer til emigrantlistene fra 1831. Vi sitter med første bind av Gerhard B.Naeseths store verk: "*Norwegian Immigrants to the United States*" (Madison, Wisconsin 1993) foran oss. Her står det at skipet Franklin "arrived in New Bedford from Gothenburg, Oct.1, 1831," med Stephen Howland som kaptein. Passasjerene ble registrerte som svensker, men sjøl om kongen deres var svensk, var de så norske som de kunne være.

E n k j e n t m a n n i utvandringshistoria, bergenseren Gjert Gregoriussen Hovland, og hans familie står først på passasjerlista. Dette var den kjente brevskriveren fra 1830-åra. Brev hans blei kopiert i hundretall på Vestlandet og inspirerte til videre utvandring. Vi skal ikke se bort fra at Nattestadbrødrene fra Numedal såg slike brev på vestlandet, før de brakte ideen om utvandring til de første Tinn-emigrantene.

De to siste, nr.10 og 11 på lista, skal vi se nærmere på:

Knud Pedersen Falkeid, født i Finnøy i 1781, emigrerte fra Haugesund og flyttet seinest i 1850 til Mission township i LaSalle county, Illinois, - altså Cleng Peersons rute. Av yrke var han kam-maker. Absolutt ei nisjenæring, sjøl om amerikanerne sikkert behøvde kammer.

Så kommer vi endelig til hovedpersonen i historia vår, kona til Knud, Gunhild Olsdatter Saelvaag, født i 1794. Ei grov oppstilling plasserer henne som emigrant nummer noen og sytti av de 8-900 000 som skulle komme - og som vi skal se, den første fra Østlandet! Virkelig en pionerens pioner.

Men vi må ta enda et sidesprang:

For ei stund siden kom det til Hjordal historielag henvendelse fra en Gunnar A.Skadberg fra Hafrsfjord ved Stavanger. Han var igang med å skrive historia om utvandringa sett fra Finnøy i Rogaland. Han skulle gjerne ha identifisert denne Gunhild Olsdatter født 1794, og han hadde spora henne til Hjordal i Telemark.

Folketellingslister er greie å undersøke i vår www-tid, og i 1801-listene viste det seg at det fans en, og bare en, 7-åring med navnet Gunhild Olsdatter i Tuddal i 1801. Og ingen annen Gunhild Olsdatter var født i åra like før eller etter 1894 i hele Hjordal prestegjeld. Hun var datter av

bonde Ola Halvorsen Nord-Grasåsen og Margit Olsdatter Hauglia. Nærmere undersøkelser i "Hjordalsoga, band 1" av Gjertrud Kleveland Karlsrud, forteller oss at Ola hadde skjøte på Grasåsen fra 1800 til 1803, men at etter denne tid er det usikkert hvor familien blei av.

Nå kan det ha eksistert en annen, og for kildene ukjent, Gunhild Olsdatter i Hjordal prestegjeld, men det er i høyeste grad sannsynlig at dette er den Gunhild som historikeren i Rogaland var ute etter. Ola har trolig tatt med seg hele familien, tre sønner er også nevnt, over fjellet mot Rogaland etter et mer eller mindre frivillig salg av gården i 1803. Det var ikke helt uvanlig å søke lykken, eller i det minste arbeid, på Vestlandet for folk fra indre bygder i Telemark dengang.

Hva Gunhild opplevde hvis hun som 10-11-åring kom til Vestlandet, ligger gjemt for oss idag. Vi har kanskje med en av den tidas rotløse ungdommer å gjøre. Kanskje blei det mye flytting, og hun kan ha blitt offer for både den ene og den andre slags påvirkning. Vi aner det når vi vender tilbake til Gunnar Skadbergs opplysninger om Knud og Gunhild, som han var så grei å sende oss. Da blir det ikke mindre interessant for historieinteresserte telemarkinger:

Knud P.Falkeid var enkemann, uten barn, fra ca 1826, etter

ekteskap med ei 20 år eldre kvinne i Tysvær. Og han bodde på en husmannsplass under gården Falkeid. Da som nå er nabogården til Falkeid i Tysvær - Hesthammer. Og Kleng Peerson var jo nettopp fra Hesthammer. Det viser seg dermed at Knud og Kleng må ha vært nabogutter en periode fra 1801 til 1806, da Kleng flyttet til Finnøy. Knud var et par år eldre enn Kleng og det skulle vært interessant å vite hva slags drømmer og framtidsvyer disse to unge mennene hadde og kanskje delte i den tida. De fikk i alle fall ei ikke helt ulik framtid. En ting de i alle fall gjorde likt, var å gifte seg med mye eldre kvinner enn seg sjøl. Clengs første kone var ca 30 år eldre enn sin mann.

For å finne mer om Knud, må vi hoppe fram til 1827. I et brev fra det året, datert 3. september, gir presten i Skjold, Thomas Swendsen, en fortegnelse til Prost Knudsen i Jelsa over "foregivne Qvækere i Skjold Prestegjæld der ingen Legitimation have". Han skriver:

"...Knud Pedersen Falkeide, ogsaa en Huusmand fra Tysvær, for dum ivrig Haugianer, nu Qvæker uden Legitimation omtrent i 2de Aar og mere. Af hvem han er forledet, veed jeg ei. Formodentlig er det skeet paa den sædvanlig Maade - ved Samtaler, Læsning af Bøger, laante af Qvækerne o.s.v.

For et Aar siden blev han Enkemand, og løb derefter i Hjelmelands Sogn sammen paa Landeveien med en Tøjte, som han trak ind med sig i Tysvær Annex. Dermed var jeg ei fornøjet, men hevdet at han skulde syne hende Veien, skulde skille sig ved hende.

Nu tyede han til Sognepræsten i Hjelmeland, for at blive viet, men da han der teede sig som Qvæker, og sognepræsten fandt, at hans Brud var egentligen hjemme i Hjartdals Præstegjæld i øvre Tellemarken, viste han ham fra sig til vedkommende rette Sognepræst.

Han kommer efter dette tilbage, formodentlig forsynt med nødvendige Attester, for at vies her i Præstegjældet af mig. Men da Bruden er mig uvedkommende, han selv irriterte mig med sine Qvækernykker, og jeg frygtet Spetacler i Kirken, hvor han nok endog vilde komme til Alteret for at vies med Hatten på Hovedet, henviste jeg ham til Qvækersantfundet i Stavanger, eller til Brudens Sognepræst i Tellemarken.

For Tiden er han med sin Dulcinea strøget ud af Præstegjælet, men kommer, desverre! nok atter igjen for at plage mig..."

Det ser ut til at paret har dratt helt tilbake over fjellet til Telemark for å kontakte presten i Hjartdal. Om så er tilfelle, har vi

her kanskje det første signal inn til disse bygdene om hva som var i gjære på sørvestlandet. Kanskje var det ikke Natte-stadbrødrene fra Veggli, da de kom fra handelsferd på Vestlandet i 1837, som brakte de første utvand-rertankene til Øvre Telemark, men Gunhild fra Grasåsen. Kanskje hun kunne fortelle om de som hadde dradd med Restauration. Sådde hun et frø av en ide som gjorde at tanken allerede var bearbeidet og modnet i noen av sambygdingene hennes da utvandring blei gjort til virkelighet i 1837-39...?

Slik kan vi spekulere i et jubileumsår. Men la oss heller ta en liten omvei inn i litteraturens, og lyrikkens verden. Forfatteren Alfred Hauge (1915-1986) visste mer om de første emigrantene enn de fleste. Han har skildret Cleng Peerson og sluppefolket litterært gjennom en imponerende romantrilogi. Men han har også behandlet temaet i lyrisk form. Et dikt heter "Stig fram Lars Larsen Jeilane, stig fram!" Lars L. Geilane var kveker og lederen for Sluppefolket, og det er han diktet handler om. Men et av versene tar for seg Knud og Gunhilds situasjon og lyder slik:

*"Mitt fjerde vitne er av ringe stand:
Knud Falkeid var ein fattig fiskarmann.
Han ville gifte seg. Dei kom til presten,
han og hans brud. Og godt! - dei slapp
arresten.*

*Men ikkje slapp dei prestens hånske ord:
"Eg skulle hjelpa dykk til seng og bord?!"
Til vederlag for fylte bryllaupsfat
har eg ein annan rett å by dykk:
sølibat!" -*

*Dei flakka kring eitt år frå sokn til sokn,
Frå Telemark i aust til vest i Bokn.
Det gjekk så vel dei vigde vart på resten
av Gabriel Kirsebom Kielland³, Finnøy-
presten."*

Her røper Alfred Hauge at det endte med bryllup for Gunhild og Knud. Og løsningen lå altså så nær som hos presten på Finnøy, Gabriel Kirsebom Kielland. Han hadde som ung teologistudent i Christiania, hatt sterke kvekersympatier da han hadde kontakt med Stavangerfolk som hadde etablert kvekermenighet i hovedstaden. Der hadde det faktisk vært kvekersamlinger hos ei søster og en svoger av Hans Nilsen Hauge, Hans og Karen Erichsen, i deres kjøpmannsgård i Tollbodgaten. Kielland blei seinere knyttet til brødrevennens forsamling. Men forståelsen for kvekerne gjorde at han løste Gunhild og Knuds store problem ved å vie dem i Finnøy kirke 8. april 1828. Da var Gunhild 34 og Knud 47 år gammel.

Nå kunne de som ektepar slå seg ned på husmannsplassen Selvåg på øya Fogn, dette forklarer Gunhilds etternavn i emigrantlistene. På den øya hadde Cleng Peerson også

mange kjente. Visstnok hadde han bodd der før han gjorde sin andre rekognoseringsstur til Amerika i 1824. Og Gunnar Skadeberg er kjent med at det kom brev fra Cleng til folk på øya seinere, så der var folk vel orienterte om forholda til sluppefolket i Kendall ved Ontariosjøen. Videre forteller han at Gunhild og Knud i 1831 brøt opp og fikk skyss med ei sildejekt til Gøteborg, der de gikk ombord i "Franklin" rundt 1. august samme år.

I Amerika slutta Gunhild og Knud seg til sluppefolket i Kendall i staten New York, og i 1834 da

Cleng Peerson etablerte det nye settlementet Mission Township i LaSalle co. I Illinois, blei de med dit. Der blei sønnen Thomas født i 1838.

1) Johannes Pedersen Nordboe fra Gudbrandsdalen regner vi vanligvis som den første emigranten fra Østlandet, men han reiste et år etter Gunhild og Knud.

2) Artikkelen er skrevet og publisert på HHL's nettsider i år 2000

3) Hauge skriver Gabriel Schanche Kielland, men Gunnar Skadeberg veit det skal være Gabriel Kirsebom Kielland. Han har derfor rettet dette navnet i diktet.

© Leif Skoje - Hjordal historielag 2000

Slekt på PC - Brother's Keeper

Av alt ein datamaskin kan brukast til, er behandling av slektsdata noko historielagsmedlemmer bør prøve seg på. Vi har brukt ein del tid på eit program som heiter Brother's Keeper. Dette er av dei mest brukte i verden. Det er oversiktleig og greitt og krev ikkje annan PC-bakgrunn enn kunnskap om litt tekstbehandling og filbehandling.

Dersom nokon er interesserte, kan de kontakte Leif Skoje på 350 23011 (ev. personsvar) eller LLSKOJE@HOTMAIL.COM. Vi kan lage eit lite kurs på to-tre kveldar for ein billig penge, og lære det som trengs for å komme igang med å nytte dette verktøyet.

Poenget er som elles med edb, at ein aldri treng å gjere rutinearbeidet meir enn ein gong. Dvs at ein registrerer namna i slekta, og deretter kan ein få ut automatisk ættetavler, etterslektoversiktar og lister av alle slag, med få tastetrykk.

Programmet er gratis i første omgang. Engelskkunnskap er ikkje nødvendig og ein datamaskin med Windows 95, eller nyare, er nok.

Bondal museum på video

Lars Slaattun, Ivar Dahl og Tor-
kel Hytta har arbeidd med ein ide
om å lage ein film/video om
Bondalsmuseet. Eit team med
tilkny-ting til Tuddal kan
produsere dette til ein
overkommeleg pris. Såleis vil
HHL sette seg i sving med å få
dette gjort. Hovudinnhaldet i
filmen vil vere å få Øystein
Bondals orientering om museet
og mange av gjenstandane tatt
vare på for ettertida. Ein tenker
seg også at denne filmen skal
mangfaldiggjerast for salg (VHS
og DVD) både til dei som
besøker museet og elles. Vi kjem
nok attende til saka i seinare blad.

*Inntil videoen kjem, kan du
lure på kva dette er*

«Hjartdalsfilmen»

I slutten av 60-åra blei det laga
ein presentasjon på 16mm film
om Hjartdalsbygdene. Denne
fekk vi kopiert over til VHS-
video for nokre år sidan, og han
er å få låne på biblioteket.

Frå filmen blei laga, og i
mange år framover var det
tradisjon å vise han ved
skuleavslutningar i ungdoms-
skulen.

Elles veit vi ikkje noko om han.
Det er ikkje eingong rulletekster
som fortel noko. Vi vil gjerne ha
opplysningar omkring filmen. Ta
kontakt med Leif Skoje (35023011
llskoj@hotmail.com). Så skal vi
notere ned og ta vare på opplys-
ningane saman med videoen.
I dag er filmen eit historisk doku-
ment i seg sjølv, vel verdt å ta
vare på.

Årsmøtet 2001

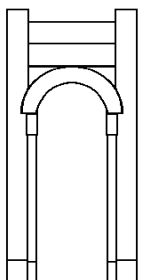
Årsmøtet blei halde på Knutepunktet i Tuddal 9.4.2001. Årsmelding og regnskap blei godkjent utan kommentarar. Og valresultatet gav ingen forandringar i styret, bare ei intern omfordeling av oppgåver, da Brit Ingjerd Hjartsjå tok over som sekretær. Utan å vere sekretær, har Leif Skoje framleis ansvaret for web-sidene og kontaktbladet.

Ei orientering om-, og diskusjon omkring fotoutstillinga stod på programmet. Og etter møtet fekk vi ei omvisning i nybygget til bygdetunet i Tuddal. Litt avsluttande arbeid sto att, men vi fekk eit godt inntrykk av korleis bygget ville bli. Eit trygt og godt lokale til å ta vare på Tuddals fortid er reist og vil nok bli mykje brukt for framtida.

Kontingenten 2001

BANKGIROEN SKAL LIGGE I BLADET

Hugs å skrive namnet ditt på giroen!

HJARTDAL HISTORIELAG

Formann: Torkel Hytta, 3692 SAULAND Tlf.: 350 23 150 to.hy@online.no

Kontaktblad- og web-red.: Leif Skoje, 3692 SAULAND

Tlf.: 350 23 011 liskoje@hotmail.com

Bank: Hjordal og Gransherad sparebank: Kontonr.: 2699 07 04332

Internett/web-adresse: <http://www.hjordalhistorielag.no>

*Bladet blir sendt alle medlemmer.
Bruk gjerne stoff frå bladet, men oppgje kjelde.
Vi vil gjerne at medlemmene skriv i bladet.*